

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI MISIR SİYASİ TARİHİ
ÜZERİNDEN ARAP BAHARI'NIN İNCELENMESİ**

*ANALYSIS OF ARAB SPRING ON EGYPT POLITICAL HISTORY AFTER
SECOND WORLD WAR*

Muhammed BEHÇET*

*Geliş Tarihi: 04.05.2018
(Received)*

*Kabul Tarihi: 27.03.2019
(Accepted)*

ÖZ: Arap Baharı süreci, Sosyal ve Ekonomik nedenlere bağlı olarak Tunus'ta başlayıp kısa bir süre sonra birçok Arap ülkesine yayılmıştır. Bu süreç, Ortadoğu'nun en büyük ülkelerinden biri olan Mısır'da, ülkenin siyasi tarihinde barındırdığı ilişkilerinden dolayı diğer ülkelere göre farklı boyutlarda gelişim göstermiştir. Sosyal hareketlerin etkisiyle örgütlenen rejim muhaliflerinin protestoları sonucu uzun yıllardır ülkeyi yöneten Hüsnü Mübarek görevi bırakmak zorunda kalmıştır. 2012 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Müslüman Kardeşler'in adayı Muhammed Mursi sadece bir yıl yönetimde kalabilmiştir. 3 Temmuz 2013 yılında ordu tarafından yapılan darbeye Mısır'da yönetim askerlere geçmiştir. Bu süreçle birlikte uzun yıllardır demokratik bir yönetime kavuşmak isteyen Mısır halkının umutları başka bir "bahara" kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Mısır, Müslüman Kardeşler, Ortadoğu, Askeri Darbe.

ABSTRACT: The Arab Spring process began in Tunisia, depending on social and economic reasons, and spread to many Arab countries shortly thereafter. This process has developed in Egypt, one of the largest countries of the Middle East, in different dimensions according to the other countries due to the relations it has in the political history of the country. Hosni Mubarak, who ruled the country for many years after the protests of the regime opponents organized under the influence of social movements, had to leave duty. Muhammad Mursi, the candidate of the Muslim Brotherhood who won the Presidential elections in 2012, was able to stay in power for only one year. In 3 July 2013, As a result of the military coup, the administration passed on to soldiers. With this process, the hopes of the Egyptian people, who have been seeking democratic governance for many years, have remained a different story.

Keywords: Arab Spring, Egypt, Muslim Brotherhood, Middle East, Military Coup.

1. GİRİŞ

Mısır, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde siyasi istikrarsızlık nedeni ile İmparatorluk için sorun teşkil eden bir bölge olmuştur. Bölgenin İngilizler ve Fransızlar tarafından ele geçirilmeye çalışılması, zor durumda olan Osmanlı'yı çaresiz bırakmıştır. Bölgeye vali olarak atanan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın başına buyruk ve başkaldıran tutumu ile bölge zamanla İmparatorluğu'nun

* mbehcet29@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0113-5938.

kontrolünden çıkmıştır. Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile başlayan ve yıllarca İngiliz mandası altında yönetimini devam ettiren Mısır, Arap milliyetçiliğinin yoğun yaşandığı bir bölge olmasına rağmen dış güçlerin ülkeye nüfuz etmesine engel olamamıştır.

Yıllarca İngiliz sömürgesi altında yaşayan ve bundan kurtulmak için Arap milliyetçiliğinden güç alamaya çalışan Mısırlılar Cemal Abdül Nasır'ın iktidara geçmesiyle biraz umutlanmıştır. Nasır döneminde başlatılan millileşme politikaları, Mısır halkını heyecanlandırırsa da İngiltere'nin mirasını devralan ABD, Filistin meselesinden dolayı da İsrail bölgeyi her zaman kontrollerinde tutabilmek için azami gayret göstermişlerdir. Daha sonraları Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek dönemlerinde iyice ülkede etkinliğini arttıran ABD Arap Baharına kadar ülkeyi dışarıdan kontrol etmeyi başarmıştır.

Arap Baharı'nın arkasında, ekonomik zorluklar ve halkların demokrasi talepleri yer almaktadır. Söz konusu ülkelerde gelir dağılımındaki dengesizlikler, yaygın fakirlik, yolsuzluklar, yozlaşmış yönetim sistemleri, kayırmacılık ve halkın ülke yönetiminde söz sahibi olamaması sorunun diğer nedenlerini oluşturmaktadır. Öyle ki, devrim sonunda ülkenin büyük bir çoğunlukla seçtiği Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın adayı Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi bir yıl gibi kısa bir süre sonra askeri kanat tarafından darbe ile yönetimden indirilmiştir.

2. II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI MISIR

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle İngiltere ile Mısır arasında yeni bir gerginlik dönemi başlamıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler, Mısır egemenliğine kısıtlamalar getiren 1936 antlaşmasıyla devam etmekteydi. Mısır İngiltere'den bağımsızlık talep etse de İngiltere Süveyş Kanalı'ndan çekilmeye hazır olmadığından, Mısır'ın isteklerini görmezden gelmiştir. Mısır Hükümetinin şartsız olarak bağımsızlığını ilan edememesi ülke içerisinde tansiyonu artırıyor ve parlamento hâkim olan büyük toprak sahibi mısırlı yöneticilere karşı halkın tepkileri artıyordu (Cleveland, 2008: 336). Bunun sonucu olarak halk İngiltere aleyhine protestolar düzenliyordu. Göstericilerin isteği İngiliz askerlerinin ülkeyi terk etmesi ve 1936 antlaşmasının bütünüyle iptal edilmesiydi. Ülkedeki gerilim Mayıs 1948 Arap-İsrail savaşıyla nispeten durgunlaşsa da, savaş sonrası İsrail'in Filistin topraklarının bir kısmını daha alması, Batılı devletlerin bu işgali tanınması ve hükümetin İngiliz askeri varlığına son vermemesi ülkedeki İngiliz aleyhtarı gösterileri iyice güçlendirmiştir. Bunun üzerine çözüm yolları arayan hükümet İngiltere, Fransa ve Türkiye'nin ortaklaşa teklif ettiği Ortadoğu Komutanlığı önerisini reddetmiş ve aynı gün parlamentoda 1936 Antlaşması ve 1899'da imzalanan Kondiminyon antlaşmasını hükümsüz sayan bir yasaı oy birliği ile kabul etmiştir. Kahire Hükümetinin bu kararı Arap kamuoyunda büyük sevinç yaratmıştır (Arı, 2012: 188,189)

Ülkede kargaşa devam ederken, 1948 savaşının kaybedilmesi orduda bir rahatsızlık yaratmış ve rejimi devirmek için bir grup genç subay darbe hazırlıklarına başlamıştır. 26 Temmuz 1952 de Hür Subaylar adı verilen bu grup Ras El-Tin Sarayının etrafını kuşatarak Kral Faruk ve oğlu Ahmed Fuad'ı tahttan vazgeçirmişlerdir. Ne İngiltere ne de ABD darbeyi durdurmak için müdahalede bulunmamıştır. Böylece, uzun yıllar süren M. Ali Paşa Hanedanlığı fiilen sona ermiştir (Goldschmidt ve Davidson, 2011: 351)

Hür Subayları darbe yapmak için birleştiren duygu Arap milliyetçiliği olmuştur. Milliyetçilik duygusu Ortadoğu'da krallık rejimi, cumhuriyet, sosyalist, liberal gibi akımlar üzerinden değişiklik gösterse de devrimci grupların hep ortak noktası olmuştur (Arı, 2012:189). Karpat'a göre (2013: 235), bu kültürel değer yönelimi toplum ve siyaset anlayışına dayalı bir ideolojidir. Hür Subayların içerisinde liderlik konumunda göreve getirdikleri General Necip bulunmaktaydı fakat asıl yetki darbecilerin elindeydi. Hür Subayların ilk icraatları, eski anayasayı ve siyasi partileri kaldırmak olmuştur. Aynı zamanda halkı teskin etmek için kapsamlı bir toprak reformuna girişmişlerdir.

3. CEMAL ABDÜNNASIR DÖNEMİ

Devam eden süreçte, Müslüman Kardeşler örgütü ile diyalogları iyi olan General Necip ile darbecilerin önde gelen ismi Cemal Abdünnasır'ın arası açılmıştır. Nasır 1954'te Başbakan olmuş aynı yılın kasım ayında da Cumhurbaşkanı olmuştur. Nasır, Necipten farklı olarak darbeyi derinleştirmeyi düşünüyordu. Hür Subaylar darbeyi on yıllık bir zaman dilimi çerçevesinde planlamışlar ve ne yapacaklarını çok iyi biliyorlardı (Mansfield, 2012:347). Nasır ilk iş olarak İngiltere ile daha önce yapılan bütün antlaşmaları iptal etmiştir. 1954'te yapılan antlaşma ile son İngiliz askeri birliği de 1956'da ülkeyi terk etmiş ve askeri tesisler Mısır'a bırakılmıştır. Bu gelişmeler Nasır'ı Arap milliyetçiliğinin bir numaralı adamı haline getirmiştir. Nasır bir yandan da Ortadoğu'nun lideri olmak istiyordu ve kendi savunma ittifakını kurmayı planlıyordu. Dahası, Nasır'ın hedefi sadece Arap Birliği odaklı değildi, Afrika'yı da içine alan üçüncü dünya ülkelerinin liderliğine oynamaktı (Duman, 2010:293). Nasır hem SSCB'den hem de Batı'dan bağımsız politikalar geliştirme çabasına girişmiştir. Bu çaba onun kısa sürede dönemin önemli politik aktörleri arasında yer almasını sağlamıştır (Ayhan, 2011: 18). Bu hedeflere paralel olarak Nasır, 1956 yılında Süveyş Kanalı'nın millileştirildiğini açıklamış ve bu olay Ortadoğu'da bomba etkisi yaratmıştır. Bu fikir Nil'in fazla sularının toplanarak Asvan Barajının yapımı için vaat edilen Amerikan ve İngiliz kredilerinin geri çekilmesine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Nasır, bir yandan da Doğu Blok'u ülkeleriyle de yakın ilişkilere girmiş ve yapılan bir antlaşma ile Çekoslovakya'dan silah satın almış ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanımıştır. Tepki olarak ilk etapta İngiltere, Fransa ve ABD Mısır'a

ait olan döviz rezervlerini dondurmuş ve ekonomik yaptırımlar uygulamıştır (Arı, 2012: 193,194).

Bu gelişmelerin ardından Nasır, Arap liderliği düşüncesine paralel olarak, Mısır'ın yalnızlığını gidermek için Suriye ile birleşmeye gerek duyuyordu. Bu dönemde, Mısır ve Suriye'yi Birleşik Arap Cumhuriyeti altında birleştirmek siyasal olarak oldukça uygundu (Demirtaş, 2014: 159). Nasır'a göre, gelecekteki politik olaylar, her iki devletin yapısı gereği karşı karşıya gelmelerini mecburi kılabiliyordu. Nasır'ın yerleşmiş politik görüşleri olmadığından, daha pragmatik bir yapısı vardı. Nasır'ın Arap Sosyalizmi, Baasçı'ların ideolojik görüşleriyle tam uyuşmamaktaydı. Nasır daha çok, Mısır'ın ekonomik ve sosyal yapısını devrimci bir tarzda değiştirmesini içeren bir görüşe sahipti. Bu bağlamda, Süveyş Kanalı meselesindeki çıkışıyla halktan büyük destek alan Nasır yine halk arasında kabul gören Suriye ile Birleşik bir Arap Birliği modeli konusunda girişimlerde bulunmuştur (Göçer ve Çınar, 2015: 61). 1 Şubat 1958'de Nasır hiç gitmediği bir ülke olan Suriye ile birleşmeyi kabul etmiştir. 21 Şubat'ta bir referandum yapılarak iki ülke Birleşik Birleşik Arap Cumhuriyeti ismini almıştır. Bu birleşme ile ülkenin tek bayrağı, tek parlamentosu ve tek başkanı olacaktı (Cleveland, 2008: 349). Fakat işler beklendiği gibi ilerlememiştir. Suriye'deki subaylar ile Mısır subayları arasında yetki ve otorite sorunları yaşanmıştır. Suriyeli subayların görevden alınması ve Suriye'deki siyasi partilerin kapatılması, Mısır'daki toprak reformunun farklı şekillerde Suriye'de uygulanmak istenmesi huzursuzluğa ve anlaşmazlığa neden olmuştur.

Suriye ordusu birlikleri 1961 Eylül ayında Mısırlı komutanlarına isyan ederek Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin ve Arap Birliği çerçevesindeki ilk deneyimin sonunu getirmişleridir (Cleveland, 2008: 351). Devam eden süreçte İsrail ile yapılan savaşların kaybedilmesi, Mısır'da ekonomiyi olumsuz şekilde etkilemiş ve halkın yönetime olan güveni azalmıştır.

Son olarak Nasır dönemini Arap Baharı ile bağlantılı olarak ele alındığında görülüyor ki yönetimi oluşturan Hür Subaylar farklı siyasi görüşlere sahip olmakla beraber temelde hepsi Mısır milliyetçisi ve İngiltere karşıtıdır. Bu grup bir bakıma Mısır'ın ekonomik ve siyasal özgürlüğünü muhafaza etmek isteyen, farklı gurupların oluşturduğu bir yapı ortaya koymuştur diyebiliriz (Ayhan, 2011: 18). Bu bağlamda Nasır yönetiminin halkın düşünceleri ve görüşleri üzerinde etki sahibi olduğu söylenebilir. Fakat buna rağmen 1960'lı yılların sonuna doğru artan baskıcı ve otoriter yönetim büyük toplumsal rahatsızlıklara neden olmuştur. Arap Baharı üzerinden devam edersek, Müslüman Kardeşlerin başını çektiği ve birçok farklı guruptan insanın oluşturduğu sosyal hareketler kısa süre içerisinde büyük bir kitleye ulaşmıştır. Muhafazakar, Seküler, Milliyetçi, sosyalist vb. bu kadar farklı gurubun bir araya gelmesi ile Nasır yönetimini oluşturan farklı guruplar arasında

benzerlik vardır diyebiliriz. Arap Baharı sürecinde Mısır'da yaşananlar, sosyal adaletsizliğe ve sömürü düzenine karşı bir başkaldırı olarak değerlendirildiğinde bunun sosyolojik kodlarını Nasır döneminde görmek mümkündür.

4. ENVER SEDAT DÖNEMİ

1970 yılında, Cemal Abdünnasır'ın beklenmeyen ölümü üzerine 1969'dan beri Cumhurbaşkanlığı yardımcılığı görevini sürdüren Enver Sedat 15 Ekimde yapılan seçimde %90 oy alarak Başkan seçilmiştir. Hür Subaylar içerisinde yer almasına rağmen pek tanınmayan Sedat'ın Başkan seçilmesiyle Mısır'da büyük bir siyasi rekabet başlamıştır. Mısır'daki siyasi tabaka, Sedat'ın taraftarları ve muhalifleri olarak ikiye ayrılmıştır. Bir tarafta sol görüşlü Hür subaylar ve bunların 1960 yılları boyunca yüksek mevkilerde bulunan ve etkileri devam eden sivil müttefikleri, diğer taraftan ise başını Enver Sedat'ın çektiği daha muhafazakar bir guruptur. Bu grupların anlaşmazlık noktası Nasır döneminde bir kişide toplanan gücün paylaşılmasıydı (Arı, 2012: 200).

Sedat iktidarı devralır almaz, beklenmeyen bir şekilde hem parti içindeki hem de ordu yönetimindeki muhaliflerini tasfiye etmiştir. Akabinde kendisine suikast tertip edildiğini iddia ederek Sovyetlere yakınlığı ile tanınan radikalleri sistem dışına iterek kısa sürede hem parti içinde hem de ülke idaresinde tek otorite olmuştur (Görgün, 2001: 83). Cleveland'a göre (2008: 416) Sedat ülke yönetimini ele almıştı fakat aynı zamanda Nasır yönetiminden kalma çözümü imkansız bir ekonomik ve diplomatik sorunlar yumağı devralmıştı. Tüm bunların bilincinde olan Sedat uygulayacağı siyasetin ipuçlarını yaptığı konuşmalarda veriyordu; Nasır dönemindeki hataları sık sık dillendiren Sedat; polis devleti uygulamalarının kaldırılacağını, yasaların egemenliğinin tekrardan tesis edilip uygulanacağını ve bağımsız milletvekili seçimlerinin yapılacağı sözünü veriyordu (Mansfield, 2012: 411).

Sedat'ın takip edeceği siyasete göre, Mısır'ın menfaatleri, ideolojilerden önce geliyordu ve öncelikli gündemi, ekonomik sorunları çözmek ve yabancı sermayeyi ülkeye çekmenin yollarını aramaktı. Sedat bunun önündeki engeli Mısır-İsrail çatışması ve Mısırın Sovyetlerle olan yakın ilişkisi olarak görüyordu. Enver Sedat bunların dışında, liberal ekonomi politikalarına yönelerek bu alanda da farklı bir strateji izleyeceğinin sinyallerini veriyordu. Bu düşünceler Sedat'ı Amerikan politikalarına yaklaştırmış (Ayhan, 2011: 19) ve buna paralel olarak 1972 Temmuzunda yaklaşık 20.000 kadar Sovyet uzman ve teknisyeni ülkeden çıkartılmıştır. Sedat'a göre İsrail ile ilişkileri normale döndürmek için ABD'den başka güç yoktu ve aynı zamanda 1967'de kaybedilen toprakların geri alınmasının yolu Washington'dan geçiyordu (Arı, 2012: 201,202).

Sedat'ın bu hamlesinin zamanlaması çok kötüydü zira Sovyet görevlilerin ülkeden kovulmasından birkaç hafta sonra, Münih'te İsrail olimpiyat takımına

Filistin örgütleri tarafından yapılan saldırı yüzünden Sedat'ın bu çıkışı arada kaybolup gitmişti ve ABD kamuoyunda ses getirmemişti (Cleveland, 2008: 417). Kısa süreli bir belirsizliğin ardından bölgede Suriye'nin SSCB ile olan yakın ilişkisinin, Mısır'ın İsrail ve genel bölge politikalarına uymayacağını düşünen Sedat 1973'te yapılan bir anlaşma ile Sovyetlerden tekrar silah almaya başlamıştır.

Bu geriye dönüş politikası aynı zamanda Mısır, Suriye ve Ürdün arasında üçlü bir pakt imzalanmasına zemim hazırlamıştır. Arı'ya göre (2012:203) Mısır, İsrail ve ABD'yi zorlamanın tek yolunun İsrail'in sanıldığı kadar güçlü bir ülke olmadığını göstermekten geçtiğini düşünerek komşu ülkelerle bir savaş diplomasisi takip etmeye başlamıştır. İsrail, Sedat ile ayrı bir barış yapmaya çalışarak onu Pan-Arap davasından uzaklaştırmayı amaçlamıştır. Bu girişimlerden sonuç alamayan İsrail 6 Ekimde savaş başladığında hazırlıksız yakalanmıştır (Duman, 2010:543). Mısır birlikleri 6 Ekim günü Süveyş Kanalı'na saldırırken, Suriye birlikleri de Golan Tepeleri'ndeki İsrail mevzilerine saldırmıştır. Mısırlılar kanalın doğu yakasına geçerek İsrail birliklerini geriye püskürtmüştür. Goldschmidt, A, L. Davidson'a göre (2011:431) bu savaş, Arap ordusunun İsrail askeri gücüne karşı sınırlı bir zafer elde edebilecek kadar cesaret ve yeteneğe sahip olduğunu göstermiştir. Fakat belirli bir süre sonra durum tersine dönmüş ve General Ariel Şaron komutasındaki İsrail birlikleri Mısır mevzilerini yarıp Süveyş Kanalı'nın Batı kıyısına geçmişlerdir. Bu manevra ile savaşın gidişatı değişmiş ve Sedat ve müttefiki Sovyetler ateşkese razı olmuşlardır. ABD'nin de devreye girmesiyle 22 Ekim 1973 günü ateşkes ilan edilmiştir (Köprülü, 1990:173).

Sedat İç politikada ise, siyasi güçleri olan Vafd Partisi, Müslüman Kardeşler, Nasırcılar ve Komünistler hariç bazı siyasal gurupların siyaset yapmasına izin vermiştir. Bununla beraber, Müslüman kardeşleri solcular karşısında bir denge unsuru olarak gören Sedat, onlara kontrollü bir hareket alanı tanımış ve bazı liderlerini serbest bırakmıştır. Sedat, bu tür politik değişimlerle batının dikkatini çekmeyi özellikle Amerikalı yatırımcıları ülkeye çekeceğini düşünüyordu ve aynı zamanda İsrail ile olan sorunu ABD sayesinde çözeceğine inanıyordu. Bu düşünceyle ikinci bir hamleyle 1976 da Mısır hükümeti Sovyetlerle imzalanan dostluk ve işbirliği antlaşmasını feshettiğini duyurmuştur (Arı, 2012:206).

ABD Başkanı Jimmy Carter ile Enver Sedat 1978 Eylül ayında 13 gün süren görüşmelerde Filistinlilerin haklarının tanınması ve Batı Şeria ve Gazze Şeridi için orta bir yol bulmaya çalışmışlardır. Bu görüşmeler sonucunda 17 Eylül 1978'de Camp David Anlaşması imzalanmıştır (Cleveland, 2008:422). Mısır ile İsrail arasında bir barış ve aynı zamanda Filistin'in özerkliği ile ilgili ucu açık beş yıllık bir plan sunan Camp David anlaşması hem Mısır'da hem de Arap kamuoyunda büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Yaşanan gelişmeler üzerine Mısır Arap Birliği'nden çıkarılmış, Suudi Arabistan Mısır'a yapılan yardımları kesmiş ve Arap

Ülkeleri Kahire'deki büyükelçiliklerini çekerek diplomatik ilişkileri durdurmuştur (Mansfield, 2012:425).

Bu hamlenin semeresini alan Sedat, 1979 Martında Mısır-İsrail arasında imzalanan barış antlaşması ile işgal edilen topraklarını geri almayı başarmıştır. Mısır-İsrail yakınlaşması mali olarak ABD'den yardım almayı kolaylaştırdıysa da, Sedat'ın açıklık dediği liberal politikalar, her şeye rağmen, hala riskli bir ülke olmaya devam eden Mısır'a yabancı yatırımcıların gelmesini sağlayamamıştır (Arı, 2012:207). Bu olumsuz tabloyla birlikte, iç politikada da taşlar yerinden oynamıştır; çünkü İsrail sadece Sina bölgesini terk etmiş, Batı Şeria ve Gazze konusunda da taviz vermemiştir. Diğer yandan İsrail, Arap dünyasındaki en büyük rakibi Mısır'ı saf dışı bırakmış ve en önemlisi Pan-Arap cephesini parçalamayı başarmıştır (Duman, 2010:546).

Sedat yaşanan tüm bu gelişmeler sonrası bütün Arap dünyasını karşısına almıştır. ABD Başkanı Carter, Batı Şeria'da Yahudilere yerleşim yeri açamama sözünden geri adım atmış ve bu durum Sedat'ı Filistinlilerin gözünde hain durumuna düşürmüştür (Goldschmidt, A, L. Davidson, 2011:476). Arap dünyasını sarsan bu olumsuzlukların üzerine, İsrail'in 29 Temmuz 1980'de Kudüs'ü ayrılmaz bir parçası haline getirmesi ve İsrail'in başkenti yapması Sedat'ı işini iyice zora sokmuştur. Bu durumu bazı politik hamlelerle iyileştirmeye çalışan Sedat, içinde Müslüman kardeşlerin lideri Ömer Tilmisi'nin de bulunduğu bazı liderleri serbest bırakmıştır. Bu hamlelerin dışında Sedat, ekonomik liberalizm ve siyasal liberalizme ilişkin bazı küçük adımlar atmayı denemiş ve bu çerçevede göstermelikte olsa iki partiden oluşan çok partili demokratik bir yapı görüntüsü vermeye çalışmıştır (Arı, 2012:211). Bu hamleler Sedat'ı kurtarmaya yetmemiş 1981 yılında bir El-Cihad örgütü mensubu tarafından düzenlendiği iddia edilen suikast sonucu hayatını kaybetmiştir. Cenaze törenine birçok Avrupalı ve ABD'li katılırken Sudan Başkanı dışında hiçbir Arap lider katılmamıştır.

Sedat döneminde yaşanan ekonomik ve siyasal gelişmeler Mısır toplumunu derinden etkilemiştir. Özellikle 1977 sonrası baş gösteren ekonomik sorunların neden olduğu protesto gösterileri ordu tarafından sert bir şekilde bastırılmıştır. Ordunun sivil otoritelerin zorlandığı her noktada devreye girip onları rahatlatması Mısır'ın demokratikleşme sürecinde karşılaştığı en büyük sorundur (Seta Rapor, 2011: 11). Bu durum Arap Baharı süreci ile ilişkilendirildiğinde 3 Temmuz darbesi ve sonrası yaşananlar ile büyük benzerlik göstermektedir. Zira Sedat döneminde yaşanan sosyal ayaklanmalar Mübarek döneminde yaşanacak olayların alt yapısını oluşturmaktadır. Böylelikle Mısır halkının yaşadığı tecrübeler, Mübarek dönemindeki halk ayaklanmalarında kendilerini daha güçlü ve daha sistemli olarak ifade etmelerini sağlamıştır.

5. HÜSNÜ MÜBAREK DÖNEMİ

Eski bir hava subayı olan Hüsnü Mübarek, 1975'te Sedat tarafından Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığı görevine getirilmişti. 24 Ekim 1982'de yapılan referandumla halkın büyük bir çoğunluğu tarafından Hüsnü Mübarek Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Mısır adına zor yıllar olan 1980'lerde siyasal ve ekonomik durum oldukça kötü durumdaydı. (Cleveland, 2008:435,436). Mübarek seçildikten sonra ilk yaptığı konuşmalarda halen uygulanmakta olan ekonomik politikaların sürdürüleceğini, muhalefet partilerinin faaliyetlerine devam edeceğini ve İsrail ile yapılan anlaşmaya bağlı kalınacağını ifade etmiştir (Arı, 2012:212). Mübarek ile birlikte çok hızlı olmasa da ülkede bir serbestlik ortamı oluşmuş, siyasi partilerin faaliyetlerinde kısıtlamalar kısmen kaldırılmış, gazeteler tekrardan basılmaya başlanmış ve siyasi mahkumların büyük bir kısmı serbest bırakılmıştır.

Mübarek, iktidarının ilk yıllarında Mısır'ı daha demokratik bir siyasal sisteme götürür gibi görünse de bu durum pek uzun sürmemiştir. Bu çerçevede Vafd Partisi'nin adaylarının 1984 seçimlerine girmesine izin vermiş ve seçim sonucunda Vafd en büyük muhalefet partisi olmuştur. Fakat Mübarek rejiminin siyasi baskıları ve partinin kendi içerisindeki anlaşmazlıkları çok geçmeden partinin bölünmesine akabinde de dağılarak yok olmasına neden olmuştur. (Cleveland, 2008:436). Mübarek, 1984'ten sonra muhalefet partilerinin siyasi faaliyetlerine daha yoğun denetimler getirmiş ve hükümet adaylarının kazanması için her türlü seçim hileleri dahil bütün imkanları kullanmıştır.

Dış politika konusunda ise Mübarek'in gündemini meşgul eden mesele, Sina'nın geri alınması ve Mısır'ın Arap dünyasına geri dönmesinin sağlanmasıydı. İsrail'in 1982 Nisanı'nda Sina'dan çekilmesi ile bunlardan birincisi gerçekleşmiştir. Akabinde 1984'te Mısır, İslam Konferansına geri dönmüştür. Fakat asıl önemli gelişme, 1987'de Arap Birliği Zirvesinde alınan karar neticesinde Arap ülkelerinin yeniden Mısır ile diplomatik ilişki kurma kararı alınmasıyla yaşanmıştır. Bu gelişmede aslında İran-Irak savaşı etkili olmuştur. Özellikle 1986'dan itibaren İran'ın saldırılarının artması ve 1987'de bunun giderek yoğunlaşması Arap liderlerin politikalarında değişimi gündeme getirmiştir (Arı, s. 212).

Bundan sonraki süreçte Mübarek yönetiminin dış politikadaki hedefi, İsrail ile anlaşmak ve ABD ile yakın ilişkiler kurmak olacaktır. Bu çerçevede, İsrail'in tek taraflı güvenlik politikalarının karşılanması için Camp David düzeninin devam ettirilmesi ve aynı şekilde Doğu Akdeniz'de de statükonun muhafaza edilmesi için Camp David'in koruyuculuğunun üstlenilmesi öncelikli hedefler olmuştur. Yine İran'ın bölgedeki etkisinin ve yayılmasının önüne geçmek, Sudan üzerinden, Afrika siyasetini ve Nil jeopolitiğini kontrol altında bulundurmak ve de bölgede söz sahibi olmak başlıca dış politika unsurları olmuştur (Seta Rapor, 2011: 48).

Ekonomide ise Sedat döneminde “açıklık” denilen liberal ekonomi çabaları, Mübarek döneminde Mısır’ı IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlara bağımlı hale getirmiştir. Alınan kredilerin faizleri borçları arttırmış ve Mısır ekonomisine büyük zararlar vermiştir. Rüşvet, yolsuzluk ve yavaş işleyen bir demokrasi içerisinde hayatını devam ettirmeye çalışan halk, diğer bir taraftan da günlük 2 dolara çalışıp, işsizlik ve enflasyon gibi meselelerle mücadele etmek zorunda kalmıştır (Tıǧlı, 2011:8-16).

Hüsnü Mübarek yönetimi süresince Mısır’da sürekli olağanüstü hal rejimi uygulanmıştır. Bu durum elbette seçimlerin şeffaflığına sürekli gölge düşürmüştür. Mısır’da birden fazla adayın katılabileceği ilk seçim Eylül 2005’te gerçekleşmiştir. Bu Cumhurbaşkanlığı seçimi, Mısır’ın demokratikleşmesinde önemli bir kırılma noktası olarak algılsa da, diğer adaylara eşit imkanların verilmemesi, seçimlerde gözlemci bulundurmalarının engellenmesi gibi sebepler yüzünden seçimin şeffaflığından bahsetmek mümkün değildir. Mübarek bu seçimde %88.7 oy alarak tekrardan 6 yıl için Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Mübarek döneminde bundan sonraki seçimler 2010 yılında yapılmıştır (“Mısır’da Mübarek Kazandı”, 2005). Yapılan seçimler sonrasında Ulusal Demokrat Partisi 440 milletvekili çıkarmış, seçimleri boykot eden muhalefet kanadı ise beklendiği üzere oldukça az sayıda milletvekili çıkarabilmiştir. Seçimlerde uygulanan boykot seçimin meşruiyetinin sorgulanmasına sebep olmuş ve diğer olumsuz bileşenlerle beraber gelecekte yaşanacak gelişmeler için önemli bir kırılma noktası olmuştur (Ayhan, 2011: 26).

6. ARAP BAHARININ GELİŞİM SÜRECİ

Küreselleşme kimi görüşe göre bağımlılığı arttırmaya kimi görüşe göre ise entegrasyonun önünü açmaya yarayan bir süreç olarak tarif edilmektedir. Başka bir tarife göre ise küreselleşme kavramı, çok uluslu şirketlerin kullandığı bir propaganda aracıdır ve hedefleri ulusal sınırları ortadan kaldırıp dünyayı değişime zorlamaktadır. (Paksoy vd., 2013: 177). Küreselleşme sosyo-kültürel, siyasal, ekonomik ve teknolojik ilişkileri muhteva eden bir bakış açısıyla kabul edildiğinde, Arap Coğrafyası’nın bu ilişki ağına entegre olmakta geç kaldığını söyleyebiliriz. Arap Baharı’nın meydana geldiği ülkeler incelendiğinde, 1980 sonrası kurumsallaşan küresel ekonomik sisteme adapte olamadıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu eleştirileri yapanlara göre; bu isyanlar neoliberal küreselleşmenin yarattığı sosyal düzenin yapısal krizidir ve neoliberalizme karşı bir isyandır (Mencütek vd., 2015: 5). Yine farklı teorik bir yoruma göre isyanların nedeni, sömürgelerin çözülmesinin ardından kurulan bölgesel düzenin dağılması ve bu düzene karşı bir başkaldırıdır (Sayın, 2016: 68).

Küreselleşmenin etkileri Arap Baharı ile bağlantılı düşünüldüğünde, yaşanan isyanların habercisi olan küçük ve orta çaplı hareketlenmeler daha önceleri birçok kez yaşanmıştır. Fakat Tunus’ta başlayıp kitlesel bir harekete dönüşen Arap baharı

sürecinin bu denli ses getirmesinde gençlerin katılımı ve sosyal medyanın aktif olarak kullanılması büyük katkı sağlamıştır.

Mısır'da yaklaşık 30 yıl iktidar olmayı başarabilen Hüsnü Mübarek yönetiminin ABD ve Batı'lı ülkelere entegre olmuş ekonomisi ve dış politikası, bunun bir sonucu olarak da ülke içi dinamiklerin hareketliliği ülkenin demokratikleşme sürecine sürekli engel teşkil etmiştir. Mübarek rejiminin baskıcı uygulamaları, muhalefetin hareket alanını kısıtlayarak da sosyal hareketler Mısır'da hemen hemen her zaman muhalefetin zemin oluşturabildiği alanlar olmuştur.

Önceleri rejimle karşı karşıya gelmemek için direkt olarak eleştiriden uzak duran örgütlenmeler, daha ziyade bölgesel konular üzerinden seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Irak işgali, Filistin sorunu 2000'li yıllarda binlerce Mısırlının sokaklara çıkıp protestolarda bulunmalarına neden olmuştur (Özhan vd., 2011: 18). 2005 yılı seçimleri öncesi bir araya gelen ve aralarında birçok kesimden entelektüellerin bulunduğu muhalif gruplar "Yeter" anlamına gelen "Kifaye" sloganı altında örgütlenmişlerdir. Bu örgütlenme ile Mübarek yönetimi artık doğrudan eleştirilmeye başlanmış ve özellikle gençlerin kurduğu oluşumlar muhalif siyasi hareketlerin önüne geçmiştir (Ottaway ve Hamzawy, 2011: 2-3).

6 Nisan 2008 tarihinde Mısır'ın bir sanayi bölgesindeki işçilerin sosyo-ekonomik talepler için bir araya geldikleri grev hareketi ve 7 Haziran 2010 günü iki polis tarafından şiddet ve işkence sonucu öldürülen Halid Said olayı, kendilerini hiçbir siyasi partiyle ilişkilendirmeyen bu gençlik hareketinin sosyal medya üzerinden örgütlenmesi ile binlerce kişiye ulaşmıştır. Gençlerin bu örgütlenmesi hem Arap toplumunda hem de uluslararası alanda ses getirmiştir (Ishani, 2011: 145-147). Mübarek dönemindeki yaygın işsizlik, yoksulluk, sosyal güvenlik ve temel hizmetlerdeki eksiklikler, diktatörlük çevresinde konumlanmış çıkarıcı iş adamları ve sisteme bağlı devlet seçkinlerinin ülkeyi sömürmesi bu sosyal hareketlerin temel çıkış noktalarını oluşturmaktadır (Çelik, 2011: 178)

18 Aralık 2010'da, Mühendis olmasına rağmen, ülkesindeki istihdam sorunu yüzünden pazarda meyve sebze satmak zorunda kalan Muhammed Bouazizi isimli gencin zabıta görevlilerince tezgahına el koyulması neticesinde Tunus Belediye binasının önünde kendisini yakması, tüm ülke genelinde gösterilerin başlamasına zemin hazırlamıştır. Bu olayla birlikte 2011 yılı başında Tunus'ta başlayan ve devamında diğer Arap ülkelerini de içine alan ve iktidarları devirmeye yönelik toplumsal halk hareketlerine dönüşen bir sürecin başlamasına yol açmıştır (Ayhan, 2011: 36).

Arap Baharı, komplo teorisi değerlendirmelerin aksine bu kısma kadar belirttiğimiz örneklerde olduğu gibi iç dinamiklerle gelişen bir olaydır. Tunuslu bir seyyar satıcının kendisini yakması ve beklenmedik bir süreç olarak sıradan bir olayın bölgesel sistemi kökünden sarsacak ve küresel sistemi de derinden

etkileyecek bir dönüşümü tetiklemiştir (Kor, 2014: 8-9). Tunus'taki olaylar iki hafta sonra Mısır'a sıçramıştır. 25 Ocak 2011'de öfke günü dolayısıyla başlayan olaylar kısa sürede İskenderiye, Süveyş ve İsmailiye gibi kentlere yayılmıştır. Tunus'un ardından Kahire'de ortaya çıkan rejim karşıtı protestolar Bin Ali'nin aksine Hüsnü Mübarek'in sert direnişiyle karşılaşmıştır. Mısır halkı Mübarek rejiminden hakları olanı almayı ve onun istifasını istemişlerdir. Bu bağlamda Tahrir Meydanı'nda Mısır'daki tüm muhaliflerin Öfke Günü adı altında toplanmaları Mübarek için sonun başlangıcı olmuştur (Arı, 2012: 214). Başkan Mübarek düzeni yeniden tesis etmek için orduyu göreve çağırarak zorunda kalmıştır.

Mısır ordusu ilk günlerde kontrollü bir şekilde tavrı ortaya koymuş ve yaşanan olayların Mısır halkının meşru talepleri olduğu şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (Çelik, 2016: 180). Bunun üzerine Hüsnü Mübarek olmadan 10 Şubat 2011'de toplanan Yüksek Askeri Şura, altı ay süre ile yasama, yürütme ve yargı yetkilerini Mübarek yönetiminden devralmıştır (Bozarslan, 2014: 15). 19 Mart'ta anayasanın bazı hükümlerini değiştiren geçici anayasa halkın %77'sinin oyuyla kabul edilmiştir. Kasım 2011'den Ocak 2012'ye kadar devam eden üç aşamalı parlamento seçimleri sonucunda Müslüman Kardeşler ile Selefi'lerin oluşturduğu İslami Blok oyların %70'ini alarak 508 Milletvekilli parlamentonun 350'sini oluşturmuşlardır. Parlamento seçimlerinin akabinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ikinci tura kalan Müslüman Kardeşlerin adayı Muhammed Mursi ile bağımsız aday Ahmet Şefik yarışmış ve seçimlerin sonucunda %51,7 oyla Mursi galip gelmiştir. Mursi, Mısır'ın beşinci Cumhurbaşkanı olarak 30 Haziran 2012 tarihinde Yüksek Mahkeme önünde yemin ederek göreve başlamıştır (Telci, 2013: 22).

6.1. Mısır'da Müslüman Kardeşler ve Arap Baharı ile Gelen İktidar

İslamcılık akımı 19 yüzyıldan itibaren modernizmin etkisi ile gelişen teceddüd (yenilenme) hareketi ile literatüre dahil olmuştur. Bu bağlamda, İslam ve İslamcılık kavramları arasında terminolojide farklı tanımlar bulunmaktadır. Bazı tanımlara göre, İslam Kuran-ı Kerim'in sundukları ile Peygamberin öğretisi doğrultusunda ortaya konan bir öz olarak değerlendirilirken; İslamcılık ise, bu fikirleri içselleştiren kişilerin bilinçaltında bulunan modern ideolojiyi İslam vasıtası ile dile getirme aracı olarak tanımlanmıştır (Canbegi, 2013: 43). Buradan hareketle, Müslüman Kardeşler¹ Teşkilatı'nın kurucusu Hasan El Benna'nın "Tasavvuf ve ibadetle uğraşmama rağmen, vatana hizmet etmenin kaçınılması mümkün olmayan, farz kılınmış bir cihat olduğuna inanıyorum" sözleri (Arı ve Koç, 2014: 226),

¹ Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Müslüman Kardeşler Hareketi kısaca "teşkilat" olarak adlandırılacaktır.

Benna'nın dönemin yenilikçi önderlerinin sunduğu İslami reform düşüncesi etrafında birleşip Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın kuruluşunda ve temel esaslarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Hasan El Benna İhvan-ı Müslimin olarak da adlandırılan hareketin idealini; "İhvan-ı Müslimin hayatın her sahasına etki ediyor, her türlü kalkınmayı milletimize öğretmek istiyor. Kendi idealinin takdirini burada gören münevver Müslümanlar birliğimiz altında toplanıyor" biçiminde ifade etmiştir (Benna, 2014: 38).

Teşkilat kuruluşunun ilk yıllarında (1935-1952) siyasal gelişmelere doğrudan müdahil olmaktan kaçınmıştır. Teşkilatın siyaset ile ilk teması, 1935 yılında El Benna ve Ahmed Es Sükkeri'nin eğitimde reform konulu taslağını El Ezher Üniversitesi Rektörüne ve onun vasıtası ile Başbakan Tevfik Nazım Paşa'ya ulaştırılması ile başlamıştır (Köse, 2014: 69). Bu görüşmenin akabinde siyaset sahnesinin içerisine dahil olan teşkilatın politize olması İslam ümmetçiliği etrafında Panislamizm, İngiliz karşıtlığı etrafında anti-emperyalizm, Mısır halkının sahip olduğu siyasi pasiflik ve sessizliğe karşı siyasi aktivizm, İslam'ın yeniden ele alınması anlamında İslam Modernizmi gibi kodlar etrafında şekillenmiştir (Canbegi, 2013: 100).

II. Dünya Savaşı sırasındaki siyasi karışıklıklar Benna ve arkadaşlarının sürgüne gönderilmesine yol açmıştır. Hür Subayların 1952 yılında gerçekleştirdiği askeri darbe sonrası Nasır yönetimi teşkilat mensuplarını serbest bırakmıştır. Buna rağmen teşkilat Nasır döneminde fazla bir hareket alanı bulamamışlardır. Bunun sebebi Nasır'ın Arap Birliği hedefine sahip milliyetçi-seküler bir lider olması bununla beraber Hür Subaylar darbesi ile İngiliz etkisinin büyük ölçüde son bulmasıdır. Ayrıca bu dönemde Nasır, sosyal hizmetlerin tümünü devlet kontrolü altına almış bu da teşkilatın en büyük taraftar toplama aygıtı olan bu hizmetleri kesintiye uğratmıştır. Bunların üzerine bir teşkilat üyesinin Nasır'a suikast düzenlemeye kalkışması teşkilatın yasa dışı ilan edilmesine ve liderlerinde altısının idam edilmesine neden olmuştur (Cleveland, 2008: 341).

Enver Sedat dönemine kadar pasifize olan teşkilatın üyeleri bu dönemde çıkarılan af ile serbest kalmıştır. 1975 seçim yasası ile teşkilatın siyasete girme umutları olsa da teşkilata ılımlı fakat mesafeli yaklaşan Sedat, teşkilatın bazı üyelerine merkez partide bazı üyelerine de bağımsız olarak seçimlere katılabilmelerine imkan tanımıştır (Canbegi, 2013: 137). Sedat döneminde teşkilatın sosyal yönü ön plana çıkarken siyasi yönü engellenmiştir. Bu sebeple bu dönemde teşkilat için toplu ve ideolojik bir devamlılıktan söz edilemez.

1980'li yıllara gelindiğinde, Hüsnü Mübarek yönetimi stratejik olarak Sedat'ın ölümüne neden olan radikal İslamcı gurupları pasifize etmeye çalışmıştır. Fakat Müslüman Kardeşler gibi daha ılımlı guruplara daha temkinli davranmıştır. Buna örnek olarak 1984 yılındaki seçimlere Vefd partisi ile ittifak kurularak

teşkilatın katılımına izin verilmesi gösterilebilir (Demir, 2012: 151). Mübarek yönetiminin İslami grupları kontrol etme hususundaki başarısına rağmen, yaşam kalitesinin düşmesi, istihdam ve demokratik hakların geriye gidişi sebebiyle İslami hareketlenme tekrardan hız kazanmıştır. 1980'lerin sonlarına doğru, bu hareketlenme teşkilatın sosyal hizmetlerdeki çalışmaları ile birleşince İslam dünyasında hatırı sayılır bir taban örgütlenmesine zemin hazırlamıştır.

Mübarek döneminde İslami partilerin dışlanmasına rağmen, dindarlık Mısır halkı içerisinde büyük bir yükseliş göstermiştir. 1980'lerde 40 bin olan Cami sayısı 2000'lerin başında 110 bine ulaşmıştır. Aynı zamanda 2000'lerin başında, İslamcılar tarafından kurulan derneklerin sayısında önemli bir artış olmuştur. Buna paralel olarak kitap, dergi, dini kasetlerin sayısı %25 artmıştır. Örneğin, teşkilat üyelerinin çıkardığı Dava Dergisi'nin tirajı 250 bine kadar ulaşmıştır. Yaşanan bu gelişmelerde teşkilatın rolü çok etkili olmuştur (Tıgılı, 2011: 40-41).

2005 yılı seçimlerine gelindiğinde Mübarek karşıtı muhalefetin en yoğun destekçisi Müslüman Kardeşler olmuştur. Seçimlerde, ifade ve düşünce özgürlüğü, siyasi serbestlik, ekonomik meselelerdeki sorunlar gibi sloganları propaganda malzemesi olarak kullanan teşkilat ilerleyen zamanlarda ideolojisinin içerisine demokrasi kavramını da yerleştirmiştir.

Tunus'taki Arap Devrim'i ateşinin yakılmasının ardından, 25 Ocak 2011 gösterileriyle birlikte teşkilat insan hakları, adalet ve eşitlik gibi kavramları da kullanmaya başlamıştır (Canbegi, 2013: 163). 25 Ocak gösterilerinde beklenenin aksine teşkilat geri planda kalmayı tercih etmiştir. Bireysel olarak katılımlar olsa da resmi destek üç gün sonra ikinci gösteriler için yapılmıştır. Buna ilave olarak sokaklarda İslami sloganlar kullanılmamış, Mübarek'in gitmesi yönünde bütünleştirici ve kucaklayıcı bir dil kullanılmıştır (Özhan, 2011: 20). Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın neden böyle bir yol izlediği teşkilatın Mısır hükümetleri ile geçmişte yaşadığı tecrübeyle değerlendirildiğinde rahatça anlaşılacaktır. Teşkilat, protestoların bir İslam devrimi şeklinde lanse edilerek diğer muhalif gurupların desteğinin kaybedilmemesini, ayrıca uluslararası bir baskı ortamının doğmasını engellemek istemiştir. Yine aynı paralelde, ordunun Mısır'daki etkisini iyi bilen teşkilat, gösterilerin ordu tarafından bir İslam tehdidi olarak algılanıp, herhangi müdahale durumunda rejimin ömrünü uzatmak istememiştir (Bölme, 2011: 22).

Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın bu tarihi tecrübesi, adeta ilerde yaşanacak gelişmelerin bir habercisi olmuştur. Arap Devrimi'nin Mısır'daki geçici başarısı, Mübarek rejimi sonrası yapılan parlamento seçimlerinde teşkilat'ın birinci parti olarak çıkması ve adayları Muhammed Mursi'nin sürecin akabinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Mısır'ın beşinci Devlet Başkanı olmasıyla sonuçlanmıştır. Fakat bu durum uzun sürmemiş, İslam karşıtı seküler tabanın ve uluslararası baskıların sonucu, ordu içerisindeki muhalif grup Mursi karşıtı

organize gösteriler tertip edip medya desteğini de arkalarına alarak ülkede siyasi bir kaos ortamı oluşturmayı başarmışlardır. Ülkede yaşanan ekonomik sorunlar ve şiddet olayları kasıtlı olarak Mursi yönetimiyle ilişkilendirmiş ve nihayetinde 3 Temmuz 2013 yılında Mursi ve yönetimi askeri darbeye yönetimden uzaklaştırılmıştır.

6.2. Darbe Sonrası Yaşanan Gelişmeler

Cumhurbaşkanlığına geldiği ilk günden itibaren kendisini yargı, ordu ve muhalefet kanadının oluşturduğu bir çatışma ortamında bulan Muhammed Mursi, darbe sonrası dönemde de aynı tablo ile karşılaşmıştır. Ülke içerisinde hedef haline getirilen Mursi ve destekleyicileri hem bölgesel hem de uluslararası alanda eleştirilerin merkezinde olmuştur. Darbe yönetiminin emri ile Müslüman Kardeşlerin yönetim ve siyasal yapılarına tutuklamalar gerçekleşmiştir (Çelik, 2016: 185,186).

Geçici olarak hükümetin başına geçirilen Adil Mansur döneminde olağanüstü hal yönetimi bir sonraki seçime kadar devam etmiştir. Bu süre içerisinde yaklaşık 2000 kadar Mursi taraftarı gözaltına alınmıştır. 23 Eylül 2013 tarihinde Kahire Acil Durumlar Mahkemesi Müslüman Kardeşleri terör örgütü ilan etmiştir ve aynı zamanda teşkilatın mali varlıklarına el koyulması için oluşturulacak bir komisyona hukuki zemin hazırlamıştır.

Darbe sonrası ordunun yoğunlaştığı diğer bir konu ise yeni anayasanın hazırlanması olmuştur. Geçici anayasa hazırlama komisyonunun sunduğu taslak Adli Mansur tarafından kabul edilmiştir. Darbe karşıtı muhalefet tarafından boykot edilen anayasa referandumu süreci sonunda %38 gibi küçük bir katılım gerçekleşmiş ve katılanların %98'nin evet oyuyla kabul edilmiştir (Telci, 2014: 17).

3 Temmuz darbesi ile ülkeyi ele geçiren Mısır ordusu için bir parantez açmak gerekirse, yaklaşık son 60 yıldır ülkede imtiyazlı konumunu sürdüren ordu, Nasır'ın toprak reformu ve Pan-Arap politikaları ile halkın güvenini kazanmıştır (Kurt, 2014: 12). Bu durum zamanla sivil yönetici ve bürokratların asker kökenli olmasına ya da asker ile sıkı ilişkiler kurmalarına zemin hazırlamıştır. 1980'li yıllardan itibaren ordunun ekonominin büyük bir kısmını kontrol etmeye başlaması ile birlikte ordu mensupları birçok alanda ekonomik faaliyet göstermeye başlamıştır. Ülkede 20 büyük fabrikayı işleten ordunun yıllık yaklaşık 250-300 milyon dolar ihracat yaptığı tahmin edilmektedir (Cook, 2008: 63, 64, 76).

Ordunun, demokratik bir ülkede sahip olduğu gücü koruyamayacak olduğunu bilmesi elbette yeni anayasa hükümlerinde etkili olmuştur. Anayasadaki birçok muğlak ifadeye rağmen, askeri bütçenin parlamento onayına gerek kalmadan düzenlenebilmesi net bir şekilde ifade edilmiştir. Bunun dışında savunma amaçlı tutuklamaların sonradan düzenleneceğine ilişkin hüküm ve dini merkeze

alan partilerin yasaklanması, hem otokratik bir düzenin devam edeceğinin hem de Müslüman Kardeşler gibi dini merkeze alan oluşumların kısa ve uzun vadede engelleneceğinin işareti olarak yorumlanabilir (Masry: 2013).

Mursi'nin devrilmesinden 2016'nın sonlarına kadar yaşanan süreçte yapılan tavsiyelerle teşkilatın faaliyetleri yeni anayasayla birlikte yasaklanmış ve üyeleri sürgün hayatı yaşamaya mecbur bırakılmıştır. Bunun yanı sıra darbe yönetimi tarafından El-Kaide ile ilişkilendirilen teşkilat ülkede meydana gelen bütün şiddet olayları ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır. İlk olarak Suudi Arabistan Mart 2014'te teşkilatı terörist ilan etmiş ve ardından da Şubat 2016'da ABD Temsilciler Meclisi Adalet Komisyonu'nda Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın terör örgütü ilan edilmesine yönelik tasarı kabul edilmiştir. Muhammed Mursi ve teşkilatın önemli isimleri 2016 yılının sonlarına kadar idamla yargılanmış daha sonra bu karar bozulmuştur. Mursi ve arkadaşlarının başka suçlardan dolayı yeniden yargılanması hala devam etmektedir (Çelik, 2016: 185-188).

Mısır'da askeri darbe sonrası ilk seçimler Mayıs 2014'de ikinci seçimler ise Mart 2018'de yapılmıştır. İlk seçimlerde darbenin ülkede yarattığı korku ikliminin etkisiyle neredeyse tek adam olarak seçimlere giren darbenin lideri Abdulfettah es-Sisi oyların %90'ından fazlasını alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir. 2018 seçimlerinde ise adaylığını açıklayan farklı isimler ya baskıyla geri çekilmiş ya da gözaltına alınmıştır. Muhalefetin boykot ettiği seçimlerde Sisi, muhalefetin göstermelik aday olarak nitelendirdiği Musa Mustafa ile yarışmış ve oyların %92'sini alarak ikinci dönem Mısır Cumhurbaşkanı olmuştur ("Mısır Medyası", 2018).

Darbe sonrası Mısır'da yaşananlar, Ülkedeki askeri gücün yönetim üzerinde ne denli etkili olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Abdünnasır ve arkadaşlarının Hür Subaylar darbesi ile Mısır siyasetine dahil olan ve burada kök salan askeri varlık, Sedat ve Mübarek dönemlerinde de farklı olaylarla kendini göstermiştir. Arap Baharı'nın yaşandığı diğer ülkeler ile kıyaslandığında, askerin Mısır devleti içerisindeki gücünün sadece fiziki bir güç olmadığı anlaşılmaktadır. Bu güç fiziki güç ile birlikte aynı zamanda politik bir güçtür. Darbe sürecinde ABD ve Batı'lı ülkelerin darbeyi meşru görme çabaları bu gücü açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

7. SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrası Mısır Siyasi Tarihi, Hür Subaylar grubunun askeri darbesi ile farklı bir sürece yönelmiştir. Kral Faruk ve ailesinin saltanatının bitmesi Mısır'da babadan oğula geçen yönetimin sonu olmuştur.

Mısır'ın, Ortadoğu'da ve Afrika'ya açılan yüzüyle stratejik olarak önemli bir yere sahip olması Mısır'ın uzun yıllar boyunca küresel aktörlerin etki alanına girmesini sağlamıştır. Mısır'daki demokrasi süreci incelendiğinde, ülkenin yaklaşık

on yılda bir yenilenme sürecine girdiği, fakat bu yenilenme sürecinin toplum nazarında karşılık bulmadığı görülmüştür.

Mısır'ın sosyo-kültürel ve jeopolitik önemi Cemal Abdul Nasır'ın politikaları ile birleşince, Enver Sedat dönemine kadar geçen süreçte hem Mısır siyaseti açısından hem de Ortadoğu siyaseti açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. Nasır'ın Pan-Arap ve Batı'dan bağımsız politikaları Mısır Siyasi Tarihi üzerinden okunduğunda gelecekte vuku bulacak sosyal hareketlerin ve devrimlerin kodlarını barındırdığı söylenebilir.

Nasır sonrası dönemde, Sedat'ın liberal politikaları çerçevesinde kısmi bir serbestlik gözlenirse de bu durum Arap-İsrail savaşları ve diğer ekonomik nedenlerden dolayı devamlılık arz etmemiştir. Mübarek döneminde ekonomik olarak IMF ve Dünya Bankası'na bağımlı hale gelen ülkede, yaygın işsizlik, sosyal adaletsizlik ve tek adamlık rejiminin getirdiği huzursuzluk Arap Baharı sürecinin sosyolojik alt yapısını oluşturmuştur.

2000'li yıllar Sosyal hareketler olarak adlandırılan, gençlerin sosyal medyayı etkin bir şekilde kullandığı yıllar olmuştur. Siyasi baskılara rağmen, son on yıl içinde toplumsal muhalefetin sokağa çıkması ve bununla bağlantılı olarak bir yenilenme söyleminin gelişmesi ülkede ki protesto kültürünün gelişmesinde etkili olmuştur. Mısır'da uzun yıllardır varlığını sürdüren Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın bu sosyal hareketlerin örgütlenmesinde büyük katkısı olmuştur.

Tunus'ta başlayıp Arap Baharı olarak adlandırılan gösteriler bölge coğrafyasında etkisini gösteren devrim hareketlerine dönüşmüştür. Küresel güçlerin bekle gör politikası uyguladığı bölgelerde gösteriler sonrası devreye giren ABD ve Batılı aktörler, yeni kurulacak düzenin kendi politikalarına uygun hale gelmesi için bölgeyi her anlamda kontrol altında tutmaya çalışmışlardır.

Jeopolitik, ekonomik ve siyasi olarak önemli bir yere sahip olan Mısır'da devrim sonrası Mübarek rejiminin görevi bırakmak zorunda kalması, ülkede muhalifler arasında yeni bir çekişmenin fitilini ateşlemiştir. Müslüman Kardeşlerin aday Mursi'nin Mısır'ın demokratik sayılabilecek ilk seçimlerinde Cumhurbaşkanı seçilmesi bölgesel ve küresel anlamda dikkatlerin üzerine çekilmesine neden olmuştur. Buna paralel olarak ABD ve batılı ülkelerin ordu içerisindeki bağlantılarını kullanarak Mursi hakkında muhalif bir propaganda yürütülmesine zemin hazırlamaları 3 Temmuz 2013 tarihinde Cumhurbaşkanı Mursi'nin askeri darbe ile görevden alınması ile sonuçlanmıştır.

Müslüman Kardeşlerin iktidar olduktan sonra dini söylemlerini arttırmaları muhalif guruplar arasında bölünmelere neden olmuştur ve Mursi karşıtı propagandaların da fitilini ateşlemiştir. Bu noktada Mursi'nin Arap Baharı'nın sınıfsal karakterine uygun davranmadığını, geçiş sürecinde tüm muhalif gurupları kucaklayıcı bir siyasi söylem kullanmadığını söyleyebiliriz. Zira akabinde gelen

darbe ile siyasal dönüşüm başarıya ulaşamamıştır. Arap Baharı sürecinde sağlanan bütünlük darbe sonrası sağlanamamıştır.

Yaşanan gelişmeler her ne kadar geçici bir demokrasi deneyimi getirirse de ortaya çıkan esas sorunun, Mısır'daki ordu kültürünün geçmişten gelen güçlü ve imtiyazlı konumu olduğu anlaşılmaktadır. Mısır ordusunun devrim sürecinde Batı ile birlikte bekle gör politikası izleyerek mevcut düzeni korumaya çalışması, Mısır demokrasisi için başladığı yere geri dönmek olmuştur.

KAYNAKÇA

- Acar, A., Aydın, H. (2017). Arap Baharı Üzerine Oryantalist ve Marksist Değerlendirmeler, *SDÜ İİBF Dergisi*, Cilt 22, (2), 511-524.
- Anderson, L. (2011). Demystifying The Arab Spring Parsing the Differences Between Tunisia, Egypt and Libya, <https://www.foreignaffairs.com/articles/libya/2011-04-03/demystifying-arab-spring>, (Erişim Tarihi: 15.04.2018).
- Arı, T. (2012). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Ayaz, E. (2013). Arap Baharı Sonrası Dönemde Avrupa Birliği'nin Ortadoğu ve Akdeniz Politikalarının Geleceği ve Türkiye'nin Rolü, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, (1), 60-87.
- Ayhan, V. (2011). Mısır Devriminin Ayak Sesleri, *Ortadoğu Analiz*, Rapor No: 27, 1-27.
- Benna, H. (2014) *Müslüman Kardeşler Teşkilatı*. İstanbul: Özgü Yayınevi.
- Bozarslan, H. (2014). *Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bölme, S., Özhan, M. (2011). 25 Ocak'tan Yeni Anayasa'ya: Mısır'da Dönüşümün Anatomisi, *Seta Rapor*, (2), 5-62.
- Canbegi, H.İ. (2013). *Mısır'da Müslüman Kardeşler Cemiyeti*. İstanbul: Öteki Adam Yayınları.
- Cleveland, W.L. (2008) *Modern Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Agora kitaplığı.
- Cook, S. (2008). *Yönetmeden Hükmeden Ordular*. İstanbul: Hayy Kitap.
- Çelik, Emine G. (2016). Mısır'da Arap Baharı: Müslüman Kardeşlerin İktidara Yükselişi, *Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi*, 174-192.
- Demir, Y. (2012). Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Son Dönemde Ortadoğu'daki Etkinliği ve Siyaseti, *International Journal of Social Science*, Cilt 5, (6), 138-158.
- Demirtaş, E. (2014). *Ortadoğu'da Devlet ve İktidar*. İstanbul, Metis Yayınları.
- Duman, S. (2010). *Modern Ortadoğu'nun Oluşumu*. İstanbul: Tarih Kütüphanesi.

- Goldschmidt, A. JR., Davidson, L. (2011). *Kısa Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Doruk yayınları.
- Göçer, İ., Çınar, S. (2014). Arap Baharının Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri, *KAÜ İİBF Dergisi*, Cilt 6, (10), 53-67.
- Görgün, H. (2001). Bir İktidar Mücadelesinin Anatomisi: Enver Sedat ve Muhalifleri, *İslam Araştırmaları Dergisi*, (6), 77-92.
- Ishani, M. (2011). The Hopeful Network, Washington DC, Foreign Policy, 2011, <http://foreignpolicy.com/2011/02/07/the-hopeful-network-2/>, (Erişim Tarihi: 17.04.2018).
- Karpat, K.H. (2013). *Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kor, Z.T. (2014). *Ortadoğu Konuşmaları Bölgesel ve Küresel Perspektifte Arap Baharı*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Köse, F. (2014). *Ortadoğu'da İslamcı Siyasetin Rolmodeli İhvan-ı Müslimin*, İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Kurt, V. (2014). Tunus, Mısır, Libya ve Suriye, Orduların Arap Baharı'na Etkisi, *Seta Analiz*, (102), 7-21.
- Köprülü, A. (1990). Enver Sedat Döneminde Mısır-İsrail İlişkileri (1970-1981), *Dergi Park Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 5, (1), 169-190.
- Lewis, B. (2014). *Ortadoğu*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Lewis, B.(2014). *Bir Ortadoğu Tarihçisinin Notları*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Mansfield, P. (2012). *Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları, Birinci Baskı.
- Masry, S. El. (2013). Egypt's New Constitution, A Comparative Overview, Daily News Egypt, 2013, <https://dailynewsegypt.com/author/sarah-el-masry/>, (Erişim Tarihi: 20.03.2018).
- Mencütek, Z. Polat, F, Durmuş, A.(2015). Devrimsel Süreç Olarak Arap Baharı'nı Immanuel Wallerstein Üzerinden Anlamak, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (22), 1-15.
- Mısır Medyası: Sisi Yüzde 92 Oyla Yeniden Cumhurbaşkanı seçildi. (2018). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43583170> (Erişim Tarihi: 01.02.2019).
- Mısır'da Mübarek Kazandı. (2005). http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/09/050909_egypt_update.shtml (Erişim Tarihi: 01.02.2019).
- Paksoy, S., Paksoy, H. Mustafa., Alancıoğlu, vd. (2013). *Küreselleşmenin Sosyo-Politik Etkileri: Arap Baharı*, Cilt 12, (46), 168-182).
- Sayın, Y. (2016). Arap Baharı Süreci ve Sömürgelerin Çözülmesi, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 18, (30), 65-70.

- Tandoğan, A. (2013). Arap Baharı Sürecinde Mısır, *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 1-134.
- Tayyar, A., Koç, E. (2014). Müslüman Kardeşler Hareketinin Mısır Hükümeti ile Paradoksal İlişkilerinin Analizi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (42), 225-232.
- Telci, İ. (2014). Mısır'da Askeri Darbe Sonrası Süreç ve Yeni Anayasa, *Seta Analiz*, (86), 5-26.
- Tıǧlı, İ. (2011). Mısır'da Sosyal Hareketler Kifaye Hareketi ve Müslüman Kardeşler, *Dünya Bülteni Araştırma Masası*, 5-58.
- Tıǧlı, İ., Cook, S. vd. (2012). Devrimlerden Sonra Arap Baharı, *Dünya Bülteni Araştırma Masası*, 7-69.
- Ottaway, M, Hamzwy, A. (2011). Protest Movements and Political Change in the Arab World, *Policy Outlook Carnegie Endowment for International Peace*, 2-14.
- Verheugen, G. (2012). Arap Baharının Jeopolitik Zorluklarının Göğüslenmesi: AB-Türkiye Ortak Gündemi İçin Bir Çağrı, *Tepav*, (1), 1-8.

